

Landskabet er kulturhistorie

Der findes stort set ikke oprindelig natur i Danmark. Mennesket har forandret landskabet gennem årtusinder. Skove er fældet, og nye er plantet. Enge er blevet til marker. Hjulspor er blevet til asfalterede veje. Byerne breder sig. Næsten hver plet er vendt og drejet, og naturen har tilpasset sig disse forandringer.

Det midtjyske Søhøjland har tiltrukket mennesker siden stenalderen, hvor bopladser blev anlagt nær søer og åer. Stor betydning for landskabet har ikke mindst middelalderklostrene haft, idet man byggede kanaler og opstemmede vandet.

Det landskab, vi i dag færdes i, rummer en mængde spor, der afspejler historiens gang – både natur- og kulturhistoriske spor. At se tingene i sammenhæng er afgørende for at forstå helheden i landskabet. Besøg kulturlandskabet – brug det som en åben historiebog.

Skt. Søren's Kirke

Skt. Søren's Kirke i Gl. Rye er her valgt som symbol for den helhed, de 3 museer i Ry Kommune udgør.

Kirken tilhørte Øm Kloster gennem hele middelalderen. I 1400-tallet »toppede« valfarten til Skt. Søren's Kirke og den nærvedliggende helligkilde. Kirkebygningen var da 52 m lang og 33 m bred over korsarmene.

Rye var den verdslige by til Øm Kloster. Her boede håndværkere og daglejere med tilknytning til klostret. Rye blev betegnet som »købstad med egen galge«.

Startskuddet til reformationen kom med den jyske adels valg af kong Christian III i 1534 i Skt. Søren's Kirke. Efter reformationen i 1536 forfaldt kirken, og man måtte reducere dens størrelse.

Rye bestod fortsat og blev i løbet af 1800-tallet et kendt centrum for træskofremstilling. Efter opførelsen af Ry Station i 1871 opstod efterhånden en ny stationsby, Ry, og Rye måtte tage navneforandring til Gl. Rye.

Det nuværende kirketårn er fra 1912, men står på den plads, hvor kirketårnet stod i middelalderen. Skt. Søren's Kirke kan besøges.

Denne brochure er udgivet i december 2000. 1. oplag, 1. udgave.
Redaktion: Bo Gregersen, Øm Kloster Museum, Anne-Lene Langkjær, Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum, Anders Jørgensen, Ferskvandsmuseet og Bendt Nielsen, Søhøjlandets Økomuseum.
Grafisk opsætning: Bendt Nielsen. Tryk: Jydsk Centraltrykkeri.
Trykt på Multiart Silk – tildelt miljømærket »Den nordiske Svane«.
Støttet af Ry Kommunes Voksen- og Kulturudvalg.

Ferskvandsmuseet

Udstilling: Poul Steffenssensvej, 8680 Ry
Kontor: Siimtoften 18, 8680 Ry
Tel. +45 86 89 01 99, fax +45 86 89 01 92

e-mail: fmr@ferskvandsmuseet.dk

Åbningstider dagligt:

- maj-juni 09.00-17.00
- juli-august 09.00-21.00
- september-medio oktober 09.00-17.00

Fri entré.

I udstillingen er tekst på dansk, engelsk og tysk. Rundvisning eller naturtur med guide kan bestilles. Skolemateriale kan fås.

Øm Kloster Museum

Munkevej 8, Emborg, 8680 Ry
Tel. +45 86 89 81 94

e-mail: bo_gregersen@yahoo.dk

Åbningstider tirsdag-søndag:

- april 10.00-16.00
- maj-juni og september 10.00-17.00
- juli-august 10.00-18.00
- oktober (til den 22.) 10.00-16.00

Også åbent på mandage i skolernes ferier.

Adgang mod entré.

Brochurer om museet på dansk, engelsk, tysk, fransk og hollandsk. Rundvisninger kan bestilles. Skolemateriale kan fås.

Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum

Møllestien 5, Gl. Rye, 8680 Ry
Tel. +45 86 89 86 75

e-mail: gl-rye-moelle@post.tele.dk

Åbningstider tirsdag-søndag:

- maj-september 10.00-17.00

Også åbent på mandage i skolernes ferier.

Adgang mod entré.

I udstillingen er tekst på dansk, engelsk og tysk. Brochurer om museet på dansk, engelsk og tysk. Rundvisninger kan bestilles.

Museerne arrangerer også gratis natur- og kulturture, der annonceres på www.ecomuseum.dk, i Ry Annonceblad og Århus Amts folder Natur-kultur.

Øm Kloster Museum

Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum

Ferskvandsmuseet



10.000 års natur- og kulturhistorie på Ry-egnen

www.ecomuseum.dk



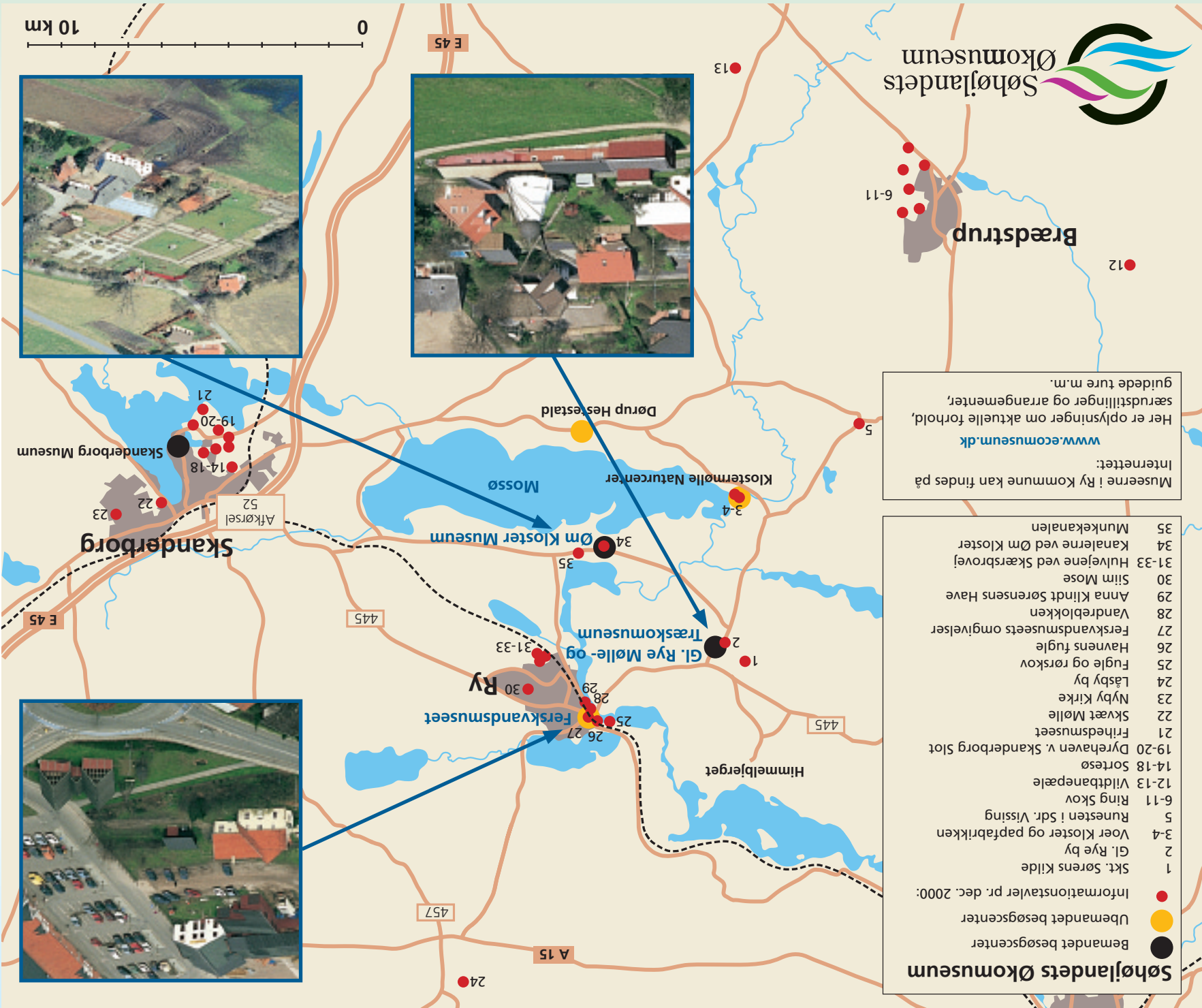
Søhøjlandets Økomuseum
Et natur- og kulturhistorisk projekt
Et økomuseum er et »museum uden vægge«.

Søhøjlandets Økomuseum fortæller historierne om det spændende landskab, vi bor i – et landskab med masser af spor efter tidligere tider aktiviteter. Formålet med økomuseet er bl.a. at fortælle historierne på det sted, hvor tingene sker eller er sket.

Økomuseet udarbejder f.eks. brochurer og opstiller informationstavler i landskabet.

Samarbejde
Søhøjlandets Økomuseum er et samarbejde mellem en række lokale institutioner. Målet er at give god information til områdets beboere og gæster, så vi alle kan få større indsigt i og glæde ved at færdes i landskabet. Institutionerne er pr. dec. 2000:

- Skanderborg Museum
- Øm Kloster Museum
- Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum
- Ferskvandsmuseet
- Klostermølle Naturcenter
- Formidlingsenhed Ry



Øm Kloster Museum

Oplev abbeder og munke på Øm Kloster Museum – museet ude og inde



Cara Insula – Øm Kloster

Øm Kloster Museum er placeret ved ruinerne af Danmarks bedst kendte middelalderlige kloster. Den unikke Øm Klosters Krønike beretter, at en gruppe cisterciensermunke kom til et sted kaldet Øm en forårsdag i 1172. Stedet var ideelt for munkene, da området var og er omgivet af vand, var uopdyrket og lå ydmygt i et sandet floddelta. Derfor kaldte de stedet for »Cara Insula« – den kære ø.

Rekonstruktion v. Holger Garner



Danmarkshistoriens første nivellement

Munkene begyndte straks at ændre landskabet omkring klostret. En dygtig munk kaldet hr. Martin foretog Danmarkshistoriens først kendte nivellement og kunne dermed konstruere en kanal, der stadig er synlig i landskabet.



Jyllands første Universitet

Efter den protestantiske reformation i 1536 blev munkene boende på stedet og forsøgte at oprette det første Jyske Universitet med udgangspunkt i klostrets store bibliotek.

Øl på Øm Kloster

I 1554 beordrede den danske konge Christian III abbeden af Øm, Peder Sørensen, til at udarbejde en liste over alle genstande i klostret. I denne liste nævnes bl.a., at der i klostrets forrædskælder fandtes 103 tønner øl – ca. 32.000 flasker.

Museet har derfor en bryghave med planter til ølbrygning og en udstilling om fremstilling af øl i middelalderen.



Frederik II overtog bygningerne i 1560 og brugte dem som jagtslot i vinteren mellem 1560 og 1561. I oktober 1561 beordrede han dog klostret nedrevet, da materialerne skulle genbruges i det yngste Skanderborg Slot, hvoraf slotskirken endnu er i brug.

Bryghaven

Danmarks størst udgravede klosteranlæg

De store udgravninger blev påbegyndt i 1911 og har indtil nu frembragt Danmarks størst udgravede cistercienserkloster fra middelalderen.



Øm Kloster Museum består af en ca. 10.000 m² stor ruinpark, hvor fundamentene fra de mange bygninger ses, og hvor middelalderlige grave er synlige. Desuden har museet en stor permanent samling af fund fra klostertomten.

Især er den store samling af skeletter berømt, da den viser, hvor dygtige kirurger middelalderens munke var. Skeletsamlingen er den største permanent udstillede vest for Storebælt.



Omkring museumsbygningen findes Danmarks ældste museums-have, hvor man kan se de 60-70 plantearter, der almindeligvis hørte hjemme i en middelalderlig dansk klosterhave.

Øm Kloster Museum – Danmarks Klostermuseum – byder velkommen i Emborg

Ferskvandsmuseet

Natur og kultur – i medspil og modspil



I Ry findes Danmarks eneste museum, der belyser tilstande og forandringer i de ferske vandes natur- og kulturhistorie – regionalt og nationalt.



Udstilling

Museets udstilling findes i en smuk træbygning på Poul Steffensensvej, nær bådehavnen i Ry.

Her vises i akvarier, montror og på plancher mange af områdets dyre- og plantearter. Udstillingen rummer også skiftende særudstillinger.



Bådsamling

Mennesket har gennem tiderne brugt søer og åer som spisekammer og transportvej. Bådene fortæller deres egen historie om de forskellige former for fiskeri og sejlads. Samlingen omfatter forskellige bådtyper, og den ældste er ca. 1700 år. Samlingen er i en separat bygning, der tidligere husede savværket på Rye Møllens Fabrikker.

De ferske vandes kulturhistorie

Siden middelalderen er vandkraften i Gudenåen blevet udnyttet af talrige vandmøller. Indtil Tangeværket blev taget i brug i 1921, var åen også en vigtig »vandvej«.



På Ferskvandsmuseet vises forskellige tiders fiskemetoder. Bl.a. er der en udstilling om isfiskeri, herunder kolpefiskeri, som er enestående i Danmark.



I udstillingen berettes desuden om vandmøller og lokal produktion af sivsko.

Livet i de ferske vande

Mennesket griber ind og forandrer vandets naturlige kredsløb og indhold af stoffer. De regulerede åer og søer er modtageplads for rensede spildevand, men der er stadig problemer med f.eks. ophobet fosfor i søerne.



Vand er nødvendigt for alt liv på jorden. Ferskvandsmuseet viser sider af det meget rige og alsidige dyre- og planteliv, der eksisterer i de ferske vande og vådområder.

I udstillingen får man en forståelse af, hvordan de forskellige arter er tilpasset livet i og ved ferskvand.

Man får inspiration til selv at gå på opdagelse i »ferskvandsnaturen« – lige uden for museets dør.

Museets omgivelser

Ferskvandsmuseet er også andet end udstillingsbygningen. I nærområdet er opsat informationstavler om bl.a. opstemninger.

Vandet i Gudenåen blev opstemmet allerede i den tidlige middelalder.

Det var sandsynligvis munkene på Øm Kloster, der anlagde vandmøllen Siimgårds Mølle, som senere blev afløst af Rye Mølle.



Ved opstemningen over Gudenåen produceres i dag el, og der fanges ål i åleværket (området er privat ejet).

Ved bådehavnen i Ry har Århus Amt en informationsbygning, hvor der fortælles om områdets natur, flora og fauna (åben i sommertiden). Overfor Rye Mølle er der desuden etableret et fugletårn.

Ferskvandsmuseet byder velkommen i Ry

Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum

Lokalhistorisk museum om byen, skoven og landbruget



Gl. Rye Mølle

Møllen er bygget i 1872 – på en bakketop i Gl. Ryes udkant – og har fungeret til midt i 1980'erne. Det er en hollandsk vindmølle – også kaldet en hatmølle.



I dag står selve møllen, som da mølleren forlod den. Efter restaurering af hovedaksel og møllevinger kan man igen se, hvordan kornet blev malet i gamle dage.

Gl. Rye Træskomuseum

Takket være de store skove opstod der på Rye-egnen en stor træskoproduktion. Der blev i 1800-tallet eksporteret over 186.000 par træsko. I Rye boede der i »hvert andet hus« en træskomand, der kunne producere 6-7 par træsko om dagen. Træskoproduktionen har i høj grad været med til at bringe velstand til området. Besøgende kan se det træskoværksted, der er indrettet i museet.



Savværket

Gl. Rye Mølle har bevaret det oprindelige savværk fra 1924. På museet kan man se udstillingen om skov- og savværksdrift gennem tiden.



Himmelbjerg-souvenirs

Museet har en udstilling med originale himmelbjerg-souvenirs af træ. Dette lokale kunsthåndværk er en direkte udløber af træskoproduktionen. Træskomændene havde et godt håndslag for at snitte små souvenirs, som hurtigt fandt afsætning hos turisterne, der kom sejlen til Himmelbjerget.

Glas-samling fra Glarbo

Frederik II, som en tid havde jagtslot i Øm Klosters bygninger, besluttede, at de store træmængder i skovene kunne finde praktisk anvendelse og hidkaldte professionelle, tyske glasbrændere. Skovene leverede i 1500-tallets sidste halvdel brændsel til en omfattende produktion af glas – bl.a. vinduesglas til Skanderborg Slot og ikke mindre end 20.000 drikkeglas til Christian IV's kroning. Museet udstiller interessante glasfund fra området ved Glarbo (Glarbo betyder glashytte).

Gl. Rye Flyveplads og flygtningelejr

På museet findes en udstilling med genstande fra besættelsestiden.

Rye Flyveplads blev anlagt i 1935 syd for Gl. Rye. Den blev besat af tyskerne i 1940 og fungerede som tysk militærbase frem til 5. maj 1945. Flyvepladsen nåede at blive angrebet af Royal Air Force (RAF) på grund af fejlagtige oplysninger om, at flyvepladsen blev benyttet af op mod 200 tyske fly.



Efter krigen blev der oprettet flygtningelejr på området, hvor op mod 12.000 tyske flygtninge havde deres hjem i en kort årrække. Lejren var således én af Danmarks største flygtningelejre.

Petrine

På Gl. Rye Mølle kan man også stifte bekendtskab med Petrine, som formentlig er blevet henrettet i 1600-tallet på områdets rettersted, Galgebakken. Galgebakken ligger lige bagved møllen i de naturskønne lyngbakker, hvor der er afmærkede stier.

Video-biograf

Museet har en videobiograf og kan vise dokumentar-film, som fortæller om området omkring Gl. Rye og de mange historiske begivenheder, træskoproduktionen, fremstillingen af Himmelbjerg-souvenirs m.m.

Gl. Rye Mølle- og Træskomuseum byder velkommen i Gl. Rye